УДК 343

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ

FORMATION OF PENALTIES IN THE ANCIENT WORLD

Сердюк Н.А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права юридичного факультету
Київського національного лінгвістичного університету

Стаття присвячена історико-правовому аналізу становлення найдавніших способів впливу на злочинну поведінку та формування системи покарань. Проаналізовано еволюцію розвитку реакції на різні прояви злочинної поведінки та формування системи покарань у стародавньому світі. Автор акцентує увагу на тому, що злочином в цю добу було спричинення матеріальної шкоди, і завдання права зводилося до встановлення його розміру, методів його оцінки, способів і форм його спочатку своєрідної компенсації, а згодом – реальної оплати.

Ключові слова: злочин, покарання, образа, помста, майнова шкода, збиток, відповідальність.

Статья посвящена историко-правовому анализу становления древнейших способов воздействия на преступное поведение и формирование системы наказаний. Проанализирована эволюция развития реакции на различные проявления преступного поведения и формирования системы наказаний в древнем мире. Автор акцентирует внимание на том, что преступлением в эту пору считалось причинение материального ущерба, и задача права сводилась к установлению его размера, методов его оценки, способов и форм его сначала своеобразной компенсации, а затем – реальной оплаты.

Ключевые слова: преступление, наказание, обида, месть, имущественный вред, ущерб, ответственность.

The article is devoted to the historical and legal analysis of the formation of the oldest methods of influence on criminal behavior and the formation of punishment in the ancient world. Author examines the evolution of development reactions to different forms of criminal behavior and form of punishment in the ancient world. The author emphasizes that the crime in this time was the inflicting of property damage and objectives of the law came down to the establishing of its size, methods of its assessment, methods and forms of its original compensation, and then the actual payment.

Key words: crime, punishment, resentment, revenge, property damage, loss, liability.

Різноплановий підхід учених до поняття юридичної відповідальності зумовлений рядом об'єктивних і суб'єктивних чинників. Вони розглядають відповідальність як «процедуру застосування засобів державного примусу», «форму державного примусу», «міру покарання», «санкцію», «зобов'язання», «правовідносини», «обов'язок», «відшкодування, «зазнання втрати благ», «кару» тощо [1]. Отже, більшість дослідників погоджуються з основними елементами юридичної відповідальності, але їхнє розуміння суті цього інституту різне. Проте невизначеність поняття тягне за собою величезний ланцюг дискусійних питань щодо правової природи відповідальності; моменту виникнення юридичної відповідальності; застосування міри покарання тощо.

В історичному аспекті покарання отримало риси релігійно-метафізичного спокутування провини, своєрідної помсти спочатку з боку самої потерпілої особи, потім – з боку державної влади, що заступалася за потерпілу і діяла від свого імені, насамкінець, покарання отримало форму виправлення самого злочинця із застосуванням залякування інших для застереження від таких дій. Ці переконання у всіх своїх формах і варіантах існування могли бути присутніми лише у системі державно-організованої юстиції, особливо це проявлялося у часи тісного зв'язку церковної влади з державною, коли будь-який злочин оголошувався публічним, і держава брала в свої руки покарання. Тим самим такі уявлення охоплювали історичне минуле кримінального права,

але залишали поза увагою період додержавного розвитку існування людства. А між тим в цей час формувалися своєрідні соціальні норми, що виникли із відносин взагалі і відносин, що склалися в результаті вчинення злочину, зокрема. Відносини, що виникли в результаті вчинення злочину, мали інше підґрунтя і підкорялися іншим законам виникнення і розвитку, оскільки зовсім не враховували дуалізм дійсності примітивного устрою відносин, що довго зберігав своє значення та полягав у співіснуванні внутрішнього і зовнішнього життя.

Ось чому є необхідним зробити спробу генетичного дослідження одного із джерел походження кримінального права та відокремленість внутрішнього і зовнішнього ладу примітивного побуту, яку ми визначаємо як явище соціального дуалізму.

Особливе значення має та обставина, що з виникненням держави незалежні до цього групи входили до складу державного організму, але ще довгий час зберігали переважно характер самостійних, окремих господарств-автономій. Крім того, спочатку слабка державна влада абсолютно не втручалася ні у внутрішнє життя групи, ні у зовнішні її відносини. Посилення державної влади, її централізація і здійснення принципу авторитаризму в значній мірі зводилися до боротьби з цією автономією окремих груп, поступового обмеження їх свободи і зосередження в своїх руках поглинаючого впливу на їх життя і побут. Разом із тим вся система існуючого кримінального правопорядку поволі, не без боротьби, руйнувалася, оскільки спеціально створений державний апарат відбирав у цих груп в свої руки каральну юридизацію.

Хоча еволюція правових систем різних народів в певній мірі й отримувала в деяких відносинах різний історичний напрямок, однак їм притаманна єдина і загальна лінія розвитку. Ця єдина для різних правових систем лінія розвитку базувалася, в першу чергу, на тому, що право корениться в економічних відносинах, які є загальними для всього людства, і закони розвитку такого права теоретично доведені. Тому є необхідним розглянути виключно факти, які подаються у пам'ятках права та у звичаєвому праві різних народів.

Будь-який злочин у первісному суспільстві становив собою щось на зразок «образи», яку нанесли групі. До того ж, не мало значення ні форма, ні зміст, ні майновий характер чужого вчинку. Будь-яке посягання на недоторканність свого житла навіть сучасник сприйме як образу.

Викликана усякою ворожою дією, емоція «образи» в своїй основі залишалася рефлекторною, але вже ускладненою і перетворювалася в активну форму нападу. Таким чином, подальшим перетворенням інстинкту захисту як реакції на образу став своєрідний інстинкт помсти, який глибоко укоренився у свідомості людини і активно проявлявся у всіх випадках порушення недоторканності.

Але помста притаманна не тільки первісній добі історії людства. Вона надовго вкоренилася у людську свідомість і продовжувала діяти у деяких державах навіть до XX ст. Помста, викликана образою, не має меж, стає «сліпою», «ненажерливою» і «безмежною».

Помста надовго залишалася для первісних людей основною умовою самозбереження та успішної боротьби за існування. Група, яка не могла помститися за себе, була приречена на неминучу загибель, оскільки у зовнішніх відносинах не було жодної сили, яка б примушувала або стримувала єдину й універсальну силу примусу – помсту. В цьому сенсі необхідно зазначити, що довгий час помста залишалася першою і разом із тим універсальною формою застосування права.

Суспільно-економічна необхідність помсти отримала свій вираз в царині особливого комплексу ідей, що складали мораль, яка дала основу ідеологічної побудови розповсюдженого уявлення, за яким помста виступала обов'язком всієї групи і кожного її члена зокрема. Разом із тим обов'язок помсти належав не тільки сучасникам загиблого, а й переходив у спадок й наступним поколінням.

Поруч з ідеєю обов'язку почала зароджуватись і міцніти інша реакція на образу, яка отримала особливого значення «справи честі». Таке розуміння помсти як обов'язок і справа честі всієї скривдженої групи були суспільним елементом, санкціонованим як обов'язок перед усім родом. Відтак невиконання обов'язку помсти покривалося громадською ганьбою, що тягло за собою обмеження прав.

Державна влада довгий час змушена була і на практиці, і в законі визнавати право помсти. Почавши боротьбу із цим звичаєм, влада поступово, з обережністю почала обмежувати межі дії помсти, насамперед закріпивши це законом і підтримуючи своїм авторитетом. Наприклад, у Туреччині в період з 2000 по 2005 рік від злочинів «захисту честі» і кровної помсти загинули 1190 чоловік , 710 чоловіків і 480 жінок. Такі цифри наводяться в звіті, обнародуваному турецькими поліцейськими службами. Як свідчать дані звіту, близько 29% вбивств було зроблено з метою змити образу. Іноді випадки кровної помсти мають інші мотиви, наприклад, майновий конфлікт або неповернений борг [2].

З того часу, коли людина стала власником, почало формуватися таке поняття, як «господарське майно». А будь-яка втрата цього майна незалежно від причини сформулювалася у нове уявлення людини, визначеного як «майнова шкода».

Вбивство чи крадіжка жінки або худоби наносило, крім образи, ще і збиток господарству в цілому. Оскільки господарство втрачало або одну із живих трудових одиниць, або визначене матеріальне майно, тобто одне із складових добробуту, один із засобів боротьби за існування і неминучого суперництва з іншими групами. Так, сформувалося нове і складне розуміння, яке поєднувало і усвідомлення образи, і отримання шкоди.

Таким чином, зміна описаних вище уявлень знайшла своє відображення в мові. Те своєрідне примітивне сприйняття ворожої дії, яке ми визначили терміном «образа», поступово трансформуючись в ідею матеріальної шкоди, з плином часу розширило-

ся, як це видно із історії мови, але сутність старого терміну залишилася усталеною. Так, зберігаючись у слововжитку, слов'янський термін «обида» набув іншого, додаткового значення, саме матеріальної шкоди. Саме в такому значенні «обида» вживалася у пам'ятках права давньої Русі. Аналогічна доля латинського терміну laesio (ledere). До первісного значення «образи» приєдналося значення матеріальної шкоди чи збитку і з таким саме подвійним змістом увійшло в усі романські мови. Литовський термін «кривда» відповідав терміну «обида» та застосувався у Литовському Статуті редакції 1529 р., а у наступних редакціях кодексу (1566 та 1588 рр.) термін «кривда» замінився терміном «шкода» у значенні «збиток», «шкода».

Помста, що мала чисто психологічну основу, замінилася економічною, інстинкт підкорився голосу господарського розрахунку. Разом із тим винну сторону змушували визнавати збитки в обсязі їх нанесення. Мірою помсти був лише обсяг збитків, спричинених злочином.

Поступовий процес розпаду беззастережної групової солідарності призводив до важливих наслідків, що полягали у корінній зміні ставлення до відповідальності за дії окремих її членів. Паралельно розпаду групової єдності відбувалося виокремлення винної особи, коли вчинок одного із членів групи викликав зіткнення з іншою групою, що тягло за собою тяжкі для всього колективу наслідки. Зазвичай такий вчинок сам по собі не зустрічав схвалення групи і опинявся у суперечності із прагненням господарського миру. Таким чином, зрештою, безпосередній винуватець посягання на чужу групу опинявся і в очах своєї ж власної групи «злочинцем».

Цілком зрозуміло, що за таких умов група відмовлялася як від захисту свого члену, так і від потерпання в цілому, від помсти за його вчинок, а отже, робила цього «злочинця» особисто відповідальним за власну поведінку і сприймала правомірність помсти тільки у випадку, коли вона направлена на цю особу.

Інша форма полягала у вигнанні злочинця, зазвичай разом із його сім'єю, що являло собою широко розповсюджену каральну міру, яка застосовувалася груповою щодо осіб, які скоїли злочини в середині групи проти своїх родичів. Ставлячи такого злочинця поза захистом, поза своїм миром, група виганяла його із свого середовища, тим самим надавала ображеній стороні можливість помститися.

Ідея спричинення рівнозначної шкоди застосовувалася не тільки за вбивство, а й деякими правовими системами поширювалася на пошкоджені різні частини тіла за принципом: «Око за око, зуб за зуб». Таке зазначене спричинення каліцтва відомо під назвою «таліон». Найдавніше, напевно, свідоцтво існування таліону можна знайти у вавилонському праві: «Если человек выколол *глаз* сыну человека, то должны выколоть ему *глаз*» (див. Закони Хамурапі § 196). «Если он переломил *кость* человеку, то должны переломить ему *кость*» (див. Закони Хамурапі § 197). «Если человек выбил *зуб* человеку, равному ему, то должны ему выбить *зуб*» (див. Закони Хамурапі § 200) [3]. Загальновідомою, не позбавленою суворості, є формула Старого Завіту «Да не пощадит его глаз твой: душу за душу, глаз за глаз, зуб за зуб, рука за руку, ногу за ногу» (див. Второзаконие, XIX, 21) [4].

Єдиною правовою системою, в якій таліон отримав загальне застосування, було мусульманське право. Група злочинів, за скоєння яких призначається визначена санкція має назву «кісас», це заподіяння злочинцю шкоди, рівної наслідкам його діяння.

Звертаючись до законодавчих пам'яток права пізнішого часу, можна стверджувати, що таліон залишився цілком чужим по духу всім романо-германським та слов'янським правовим системам. Проте у деяких кодексах можна знайти прояв таліона в окремих положеннях, характер яких говорить про запозичення.

Так, цілком поза процесом історичного розвитку національного права виступає таліон у Литовському статуті, що несподівано з'являється в останній його редакції 1588 р. у статті про каліцтво шляхтича, де таліон приєднався до грошової винагороди постраждалій стороні. «А хто бы засе, обычаемъ окрутенъства…, которому шляхътичу або шляхътянце руку, ногу, носъ, ухо, губы утялъ або урезалъ такъ, жебы праве прочъ который с тыхъ члонковъ отпалъ, або бы око, зубы вытялъ албо выбилъ, албо на око ослепилъ, а в томъ бы с права виненъ зосталъ, тогды, наследуючы в томъ права божого, уставуемъ, ижъ за таковый кождый члонокъ утятый або урезаный, або выбитый тому, хто в томъ винен зостанеть, маеть теж таковый члонокъ утят и урезанъ або выбитъ быти… А естли бы палецъ або колко ихъ у руки або ноги утялъ, тогды и за то такое жъ ровное каранье винному чынено будеть. А заплата пенежная за кождый палецъ утятый маеть быти по двадъцати копъ грошей» (див. Литовський статут 1588 р. розд. XI, арт. 27). Між тим ця стаття дослівно повторювала зміст аналогічних статей статутів попередніх редакцій, але про таліон в них не говорилося (див. Литовський статут 1529 р. розд. VII, арт. 9; Литовський статут 1566 р. розд. XI, арт. 15). Припис, який застосовував укладач редакції 1588 р.: «… наследуючы в томъ права божого, уставуемъ», – без сумніву, говорить про джерело цього нововведення.

Таким чином, у зазначених випадках прояв таліону у давньому праві був результатом регресивного впливу релігійної догми, яка нав'язувала праву цілком чужу йому норму, запозичену, очевидно, із біблейського зразка, прийнятого у якості заповіді. Крім того, таліон як система являє собою продукт грубого мислення, яке не могло не опинитися у суперечності із правосвідомістю, що швидко розвивалася на економічній основі й повинна була зупинитися перед економічною беззмістовністю такого звичаю. Водночас для цілої низки тілесних ушкоджень та інших злочинів таліон повинен був залишатися цілком незастосовним.

Така форма кримінальної реакції, яка зводилася до відновлення порушеної між сторонами рівноваги шляхом спричинення зловмиснику рівної шкоди, могло задовольнити лише вкрай примітивну економічну свідомість. Господарське мислення розвивалося,

зосереджуючи свою увагу на тому, що завдані збитки залишали незаповнену прогалину, а у більшості випадків були цілком згубними для всього господарського організму. Тільки в процесі подальшого та неухильного подолання примітивного інстинкту економічною ідеєю репарації шкоди відбувався перехід до нової форми реакції на злочин.

Мислення особи, що набуло економічного змісту і здійснило знаменний та повний господарського значення перехід від примітивного, механічного принципу відновлення рівноваги, порушеної злочином, до економічно зрілої ідеї *безпосереднього і реального відшкодування збитків* за рахунок винної сторони у формі придбання нового еквіваленту втраченому благу.

Дотримання нового кримінально-правового порядку здійснювалося або насильницьким шляхом, але усвідомленим обома сторонами, або внаслідок добровільної угоди [5]. Підготовлений таким чином і заснований на ідеї реального відшкодування збитків простий господарський розрахунок надав стороні, якій видали чужу людину, можливість відмовитися від помсти і використати жертву в якості господарської сили для відшкодування понесеної утрати. Господарська ідея тут цілком підкорила інстинкт помсти. Таким чином, видача для помсти винуватця на вимогу ображеної сторони надала їй право на власний розсуд здійснити свою помсту чи використати виданого для відшкодування шкоди.

Відтепер, за загальноприйнятим правилом, видача почала супроводжуватися особливою церемонією, яка мала на меті задобрити ображену сторону, випросити прощення і переконати її залишити живим видану особу. Надалі звичай закріпив видачу не на страту, а саме для натуральної винагороди постраждалій стороні. Як і за видачею на страту, у даному випадку ображеній стороні видавався або один повноправний член винуватої групи, або безпосередній винуватець шкоди, який за загальними правилами включався до складу нової сім'ї на правах кровного її члену, замінюючи вбитого. Згодом це правило передачі при натуральному відшкодуванні збитків розповсюджувалося тільки на безпосередньо винну особу. Без сумніву, доволі широко застосовувалася передача винного в усіх історичних народах. Добре відомий литовському праву порядок передачі винуватця на вимогу ображеної сторони і прощення зловмисника. Так, Литовський статут 1529 р., узаконюючи цей інститут, намагався захистити новий порядок у випадку помилування злочинця від спалаху помсти з боку кого-небудь із членів роду, що прийняв зловмисника (див. Литовський статут 1529 р. розд. VII, арт. 30). В даному випадку винний, переходячи до складу нової сім'ї після певної церемонії випрошування прощення, усиновлювався особливим актом і входив до неї цілком повноправним членом.

Лише в більш пізній час в залежності від нових течій та умов економічного та державного ладу стан такого виданого злочинця був невільним. Порядок видачі винного в якості натуральної компенсації збитків пройшов свою еволюцію разом із історико-культурною трансформацією права, поступово звузив межі свого застосування. Далі, із встановленням інших форм шкоди, видача винного принципово не застосовувалася щодо вільних, однак застосовувалася для соціально вільних, але юридично залежних від глави сім'ї. Таку категорію осіб римляни називали personae alieni juris (особи чужого права), тобто дружини, діти та інші особи. Відтак, такий порядок довго застосовувався щодо рабів, але поступово звузив межі застосування, наприклад, у римському праві, тільки щодо тварин.

Порядок відшкодування шкоди у натуральному вигляді не міг глибоко та надовго увійти у правову практику, оскільки досить не визначена і доволі негнучка форма такого відшкодування не могла задовольнити господарську свідомість і потреби обох конфліктних сторін. До того ж, до багатьох видів злочинних збитків цей засіб виявлявся цілком непридатним. Ця форма репарації злочинних збитків була одним із етапів на шляху правотворення, нездоланно спричиненого загальним поступовим рухом економічного розвитку людства.

Подальше перетворення порядку відшкодування шкоди, спричиненої злочином, пов'язане із розвитком обміну, виникненням мінової цінності і поступовим упровадженням в обіг платежів як спеціальної економічної операції. Існування мінової одиниці дало можливість правильного і точного вираження цінності втраченого блага, оцінки шкоди, а виділення обігом спеціальних платіжних засобів дозволяло замість натурального способу покривати збитки іншими благами, які давали у сумі еквівалентну спричиненій шкоді цінність. З подальшим виокремленням цих платіжних засобів задоволення постраждалої сторони здійснювалося за допомогою цих засобів, і насамкінець, за допомогою спеціальних грошових знаків. Існування, таким чином, цієї нової форми кримінальної реакції і задоволення постраждалого зводилося до того, що сторона, яка спричинила шкоду, сплачувала постраждалому встановлену загальноприйняту ціну знищеного господарського блага або ту частину вартості, на яку це благо внаслідок злочину зменшилося.

Порядок грошового покриття збитку зазвичай називався системою композицій, від латинського compositio (угода), що став розповсюдженим терміном ряду давньо-германських кодексів. Через порядок кримінальних композицій пройшли всі правові системи; до того ж, реальний вплив і більшість пережитків у значній мірі збереглися у діючому праві. У більшості народів, наприклад кавказьких племен, арабів, албанців, приймати грошову винагороду за «образу» вважалося до останнього часу неприпустимим і ганебним.

Тільки у випадках, коли не було бажаючих помститися, або законні месники відмовлялися від свого права і обов'язку помсти, могла бути прийнята грошова винагорода, і конфлікт вважався вичерпаним. Такий саме зміст, очевидно, має 1 ст. Руської Правди Академічного списку «Убьет муж мужа, то мстит брат за брата, или сын за отца, или сын брата, или

сын сестры; если не будет никто мстить, то 40 гривен за убитого» [6].

В отриманні згоди ображеної сторони прямо зацікавленою була винна сторона, оскільки в іншому випадку, після сплати пені, вона не мала гарантій спалаху помсти. Факт згоди ображеної сторони набуває серйозного правового значення. Так, наприклад, відомі слов'янські обряди такого роду мали назву «умирение крови» південних и «покора» західних слов'ян.

За загально розповсюдженою точкою зору, із сплатою «compositio» не тільки вичерпувався конфлікт, а й як за звичаєм, так і за духом законодавства майже всіх народів, між сторонами встановлювалися мирні і дружні відносини. За звичаями більшості народів, сплату штрафу нерідко супроводжувало не тільки попереднє примирення сторін, а й встановлення родинних зв'язків і дружби, що призводило до укладання на майбутнє союзу і миру, та мирного розв'язання будь-яких міжродових конфліктів.

Беручи звичай грошового покриття шкоди під свій особливий захист, державна влада, в свою чергу, неодноразово підкреслювала у законодавчих актах, що зі сплатою композиції сторони не тільки повинні припинити ворожнечу і помсту, а й укладати мир.

З часом кримінальна відповідальність підпадає під дію загального правила цивільного права, що встановлювала особисту відповідальність за будь-якого виду майнові борги. Боржник, що не міг сплатити борг особисто, поступав під владу ображеного, обертаючись на раба. З подальшою зміною особистих прав людини від такого рабства залишається лише тимчасовий кабальний стан. Ця зміна світогляду добре відобразилася у Литовському статуті 1529 р.: «А естли бы тот истец не мел чим платити, тогды в долгу *мает его за шию приняти*» (див. Литовський статут 1529 р. розд. X, арт. 1). Регулюючи далі положення такого кабального становища злочинця, закон обмежує кабалу відпрацюванням боргу: «Теж уставуем: иж человек волный за жадный выступ не мает взят быти у вечную неволю. А естли бы за который выступ выдан был в некоторой суме, тогды мает ся выробити…»; до того ж, встановлюються умови вислуги та ціна роботи (див. Литовський статут 1529 р. розд. XI, арт. 7) [7].

Засоби покриття збитків складалися, звичайно, із усіх тих предметів, які взагалі у ті часи були платіжними засобами. Таким чином, «compositio» складалася у різних народів, які ще не вийшли із натурального ладу господарства і не виробили спеціальну грошову одиницю із різного роду господарських благ і цінностей: худоби, зброї, прикрас, згодом рабів тощо. Необхідно припустити, що встановлення розміру пені чи ціни різних видів збитків, спричинених злочином, пройшло такий самий шлях, що і взагалі всі господарські оцінки: від примітивного встановлення плати за взаємною для кожного випадку угодою сторін із звичайним торгуванням, уступкою і надбавкою до фіксованих твердих цін. А згодом, вже після вироблення різними правовими системами встановлених такс, практика під впливом різним обставин, в силу нетвердості волюти, неможливості оцінки збитків в окремому казусі та інше, сторони або поверталися до укладання згоди, або вдавалися до посередництва третіх осіб.

Відплата за злочини, в результаті яких особа отримувала незначні ушкодження, що не призводили до втрати працездатності людини, спочатку не знаходила матеріального змісту. Згодом більшість правових систем почала накладати на винного замість виплати штрафу зобов'язання сплачувати за лікування постраждалого.

Попередній виклад еволюції права показав, що разом із господарством у всьому ладі людських відносин, господарсько-матеріальних фактів, злочином в цю добу було спричинення матеріальної шкоди, і завдання права зводилося до встановлення його розміру, методів його оцінки, способів і форм його спочатку своєрідної компенсації, а згодом реальної оплати.

Із вищевикладеного видно, наскільки гостро розходилися ідеї злочину і обсягу відповідальності за нього у примітивному праві у порівнянні із сучасним кримінальним правом, де звинувачення висувається за об'єктивними ознаками злочину. Очевидно, межі й обсяг відповідальності винної сторони раніше повністю співпадали із обсягом реальної шкоди, що виникала в результаті її поведінки. Так само довгий час праву залишалося невідомим сприйняття суб'єктивної винності, яка, в свою чергу, у сучасному праві визначає межі кримінального обвинувачення. Це положення виходить, в першу чергу, із групової відповідальності, за якою увага зовсім не приділялася особі, що спричинила злочин. Група поглинала індивіда, і на групу припадала реакція, тобто помста. Але навіть коли свідомість почала виокремлювати особу, що спричинила шкоду, це змінило тільки внутрішню побудову правових норм, а право зберегло свою універсальність щодо вимоги відшкодування збитків, не беручи до уваги ні осудність суб'єкта, ні ідеї суб'єктивної винності, ні наявність умислу. Крім того, на виникнення та визначення меж відповідальності не впливали ні вік, ні стан здоров'я особи, що заподіяла шкоду. Таким чином, праву довгий час були зовсім невідомі розуміння про особливий стан злочинця в момент скоєння злочину, про афект, роздратування та інше.

І останнє. Звертаючись до генетичної природи сучасних ідей винності та покарання, необхідно відмітити появу публічності покарання державною владою злочинця. І примітивна помста (це показує наше всебічне дослідження її походження і природи) не може наблизитися до сучасного кримінального покарання, оскільки воно ні у своєму історичному минулому, ні у сучасній формі не носить елементів помсти. У будь-якому випадку, якщо б кримінальна репресія перетворювалася на помсту, то виходила б за рамки сфери дії права.

Таким чином, в основному, генетично успадкованому значенні «злочинність» є ідея матеріального боргу за спричинену шкоду; «покарання» – ніщо інше, як оплата боргу, кримінальний платіж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Див.: Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность: (Очерк теории). – М. : Юрид. лит., 1976. – С. 83; Лейст О.Е. Понятие юридической ответственности / В кн. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. – Изд. 2-е, перераб. и доп. // Отв. ред. проф. М.Н. Марченко.– Том 3. – М. : ИКД «Зерцало – М», 2002. – С. 468; Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. – М. : Статут, 2001. – С. 310–312; Теория государства и права : учебник / под ред. М.Н. Марченко. – М. : Издательство «Зерцало», 2009. – С. 828; Марченко М.Н. Теория государства и права : учебн., 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – С. 632; Йоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права. – М., 1961. – С. 315–317; Олейников С.М. Поняття юридичної відповідальності / В кн. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків : Право, 2009. – С. 375; Бобровник С.В. Юридична відповідальність: поняття, природа, сутність / В кн. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 502; Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. / Пер. з рос. – Харків : Консум, 2006. – С. 431; Гойман В.І. Юридическая ответственность: понятие, признаки, принципы и виды / В кн. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В.В. Лазарева. – М. : Юрист, 1994. – С. 204.

2. [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.from-ua.com.

3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://libbox.info/book_reading_100308.html.

4. Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового Завета : [канонические ; в русском переводе ; с параллельными местами]. – М., 1990. – С. 211.

5. Ковалевский М.М. Первобытное право / М.М. Ковалевский ; вып. 1. – «Родъ» – М. : Тип. А. И. Мамотова и Ко, 1886. – 167 с.

6. Хрестоматия по истории СССР с древнейших времен до конца XV века / Пер. М.Н. Тихомирова. М., 1960. – С. 202–205.

7. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.megaupload.com/?d=TXKSLWLQ.